

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИЈАТИВА
ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОРИЗАРИ

symplexis

diesis
network

LEGARUTNO BAŠ SOCIJALNO PRETPRIEMNIŠTVO E ROMANE DŽUVLENJE

**O anav e projektosoro:
„Socijalno pretpriemništvo baš terne Romane džuvljenge“**

ROMANSE

Impementirime si katar:

NGO “Roma Reursno Centro Skopje“, Utarali Makedonia

Ando partneripe e:

NGO “Romani inicijativa andar o Šuto Orizari“, Utarali Makedonia Simpexis andar
Athena, Grcia

DIEIS Network katar o Bruxeles, Belgia, Reursosko Centro

Projekto numero: IPA III/2024/453-362

Skopje, 2025

Kaja publikacija si finansirimi katar i Evropaki Unija. Lakoro ikeribe si jekhutno dužno e projektosoro konzorciumosqe, ko čekat o Centroja baše Resursengoro e Romenge, thaj na reprezentirinela nužno e stavura e Evropaki Unijake.

Funded by
the European Union

So si andar

SOSKE TRUBUL LEGARUTNO ?	2
ANGLOVAKERIBE	3
1. SO SI O SOCIJALNO PRETPRIEMNIŠTVO?	5
1.1. 8	
1.2. 10	
1.3. Error! Bookmark not defined.	
1.4. Socialna pretpriemništvo	11
1.5. socijalno pretpriemništvo save anen lače praktike	14
2. SOCIJALNO PRETPRIEMNIŠTVO THAJ SOCIJALNO PRETPRIEMNIŠTVO ANI REPUBLICA UTARALI MAKEDONIA.....	15
2.1. NACIONALNO EGALNO RAMKA THAJ STRATEGIKANE DOKUMENTURA ...	15
2.2 PNDARDE SOCIJALNO PRETPRIEMNIŠTVO THAJ INKLUZIA E ROMANE JUVENGI	18
3. PROCENKA TARO NIVELI E ĐANDIPASKOR BAŠI SOCIJALNO PRETPRIEMNIŠTVOE ROMANE E ROMANE ĐUVLJAKORO.....	21
3.1. SUGERIME TEME BAŠ O ZURARIPE E ĐANDIPASKORO THAJ KAPACITETURE E ROMANE ĐUVLJENGORO BAŠ SOCIJALNO PRETPRIEMNIŠTVO	23
4. 32	

Funded by
the European Union

SOSKE TRUBUL AMEN LEGARUTNO?

O legarutno si kerdino ando projekto „**Socijalno Pretpriemništvo baš e Terne Romane Džuvlja**“ (**ROMANSE**), savo kamel te vazdel e kapaciteta e Romenge, pro-Romane thaj ternenge organizaciengne te den podrška baš o **socijalno pretpriemništvo** e terne Romane džuvljenqo.

O šerutno objektivno e projektosko si te del zor thaj te integriril e terne Romane džuvljen ando marketi e butjako prekal o **modelo e socijalno pretpriemništvasko** thaj prekal treningora. O projekto si implementirimo katar o **Romano Resursengo Centro (RRC)** sar šerutni organizacija, thaj e partnerikane organizacije si i **Asocijacija baše Džuvljikane Hakaja Inicijativa** katar Šuto Orizari, **Symplexis** (Grècija) thaj **DIESIS Network** (Grècija).

Akava legarutno si kerdino baš sa e Romane džuvlja save si potencijalne **socijalne antreprenorke** thaj save si interesime te astaren piro socijalno bizniso, e resasa te den buti e Romane džuvljenge thaj čhajenqe, sar vi avere vulnerabilne kategoriengne manušenqe. Maj anglal, akava legarutno si kerdino baš e Romane džuvlja thaj čhaja save si interesime te vazden jekh **socijalno enterpriza**, numa vi baš avere džuvlja thaj murša save si interesime te keren **socijalno pretpriemništvo**.

O legarutno si informativne nature thaj del informacija pala e šanse save del o **socijalno pretpriemništvo**, egzemplura pala aba egzistuime **socijalne enterprize**, i importanca e socijalne enterprizenqi pala o butikeribe e diferentne kategoriengne manušenqe thaj pala o ekonomikano zuralipen e Romane džuvljenqo thaj lengere familijenqo.

O legarutno vi del jekh dikhiqe pala o nivelo e informaciaqo thaj e džanipnasqo e Romane džuvljenqo baš o **socijalno pretpriemništvo**, sar vi pala e trubujimaske šajutnimata thaj teme save si trubujipe e Romane džuvljenge thaj čhajenqe te angažuin pes thaj te barjaren o **socijalno pretpriemništvo** thaj e **socijalne enterprize**.

O guido ka ovel distribuirimo e džuvljenge save ka len kotor ande projektoske aktivitetura, numa ka ovel vi disponibilo thaj promovirimo direktno e javere terne Romane džuvljenge kotar e lokalne partneria prekal eventija save ka oven organizirime andar o projekto.

Funded by
the European Union

ANGLOVAKERIBE

Ano palune berša, o koncepto baš socijalno pretpriemništvo kergjape maj popularno. Vi te dikhel pes sar jekh nevo fenomeno, sajekh sas socijalne antreprenoria save si maj butivar asociime e inovaciasa, determinaciasa thaj o barjaripe neve modelurengo save si len jekh socijalno misia.

But manuša asocirin o socijalno pretpriemništvo ekskluzivno e bi-profitne organizaciencar save implementirinen ideje thaj aktivitetura baš socijalno lačhipe, a aver utilizin akava koncepto te dekriptirin varekas savo vodanela jekh bi-profitno organizacia. Aver manuša utilizin akava koncepto baš e biznismenura save integririnen socijalno responsabilita ande piri buti.

Akava legarutno del jekh definicia baš o socijalno antreprenori thaj o socijalno pretpriemništvo, e ključne aspektura thaj e principura e socijalno pretpriemništva, sar vi e diferentne forme e socijalne enterprizenqe. Khetane e akalesa, o legarutno dekriptirinela o klima e socijalno pretpriemništvasko ani Republika Utarali Makedonia, e egzistuime socijalne enterprize thaj e šajimata save den o them thaj o governipe baš o ekonomikano zoralipe e vulnerabilne kategorienqo manušenqo, anglune e Romane džuvljenqo.

Kana si lafi baš reprezentacia thaj participacia e Romane džuvljenqi ando marketi e butjako ani Republika Utarali Makedonia, premal e date katar o 2022-to berš, prezentirime ando dokumento „Utaralo Makedoniako Dikhipe“, o procento e butjarimasqo e Romengo si paše dujvar maj tikno kotar o nacionalno averčhando procento. O procento e butjarimasqo maškar e Romane džuvlja sasa 8%.

E džuvlja si maj tikne sar e murša te putren piro bizniso thaj te decidin pes baš pretpriemništvo. Kana kerel pes lafi baš e džuvlja katar etnikane thaj minoritetonge komunitetura, akava procento si vi maj tikno. Ande Utarali Makedonia ando 2017-to berš sas 2,5% maj but aktivne murša sar džuvlja antreprenorura.

Kana kerel pes lafi baš e participacia e Romane džuvljenqi ando džuvljikano pretpriemništvo, oficijalne date panda nane. Numa e cikne disponibilne podatkura save si prezentirime sikaven kaj o aktiviteti e Romane džuvljenqo ande pretpriemničke aktivitetura si but cikno. Premal e date katar e relevantne institucie thaj e Nacionalno Strategia e Romenge, maškar e berša 2016 dži 2020, numa 23 Romane džuvlja lijle startup grantura, kotar e totalno 82 Roma save sas beneficiari.

O socijalno pretpriemništvo ani Utarali Makedonia si panda ando angluno stadiumo e barjarimasqo. Numa, e egzistuime socijalne enterprize sikaven kaj isi baro potencialo baš o barjaripe thaj buhljaripe akale konceptosqo ani phuv.

Te šaj te inkurajil pes o barjaripe e socijalne enterprizenqo, trubul maj bari edukacia, treningora thaj mentorstvo baš sa e interesime rigora andi societa.

O socijalne antreprenoria thaj e socijalne enterprize keren neve šajimata, neve forme e butjarimasqe thaj neve akcije, thaj den buti e džuvljenge andar phare thaj vulnerabilne kategorie. Lengi misia si te lačharen o ekonomikano thaj personalo sastipe e džuvljenqo thaj te den šajimata baš maj lačo dživdipe.

Prekal jekh preliminaro procena kerdini prekal fokus-grupe e Romane džuvljanca thaj

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОБИЗАН

symplexis

čhajanca, o legarutno del jekh dikhipe e nivelosko e džanipnasqo maškar e Romane džuvlja thaj čhaja baš o socijalno pretpriemništvo, sar vi pala olengere trubujimata baš o vazdipe e džanipnasqo.

Bazirime pe akaja procena, o legarutno del propozale teme baš o vazdipe e kapaciteturenqo e Romane džuvljenqo thaj čhajenqo ande umal e socijalno pretpriemništvasko thaj baš o buhljaripe e socijalne pretpriemništvo.

1. SO SI O SOCIJALNO PRETPRIEMNIŠTVO?

O socijalno pretpriemništvo si kombinacia e inovacienqi, e resursenqi thaj e šajutnimatenqi te lačharen pes importante socijalne pharipa thaj problemura. Historikane, o socijalno pretpriemništvo sas asociirimo e strategikane formenka e filantropiake aktiviteturenqi. O socijalno pretpriemništvo kombinirinela antreprenoriake droma e fokusosa te kerel pes pozitivno socijalno vaj enviromentalno paruvipen.

I etimologia e lavesi „socijalno“ avel katar duj latinikane lava – „socius“, savo značinela amala, thaj „socialis“, savo značinela khetanipen thaj amalaibe. Pe aver rig, o lav „pretpriemništvo“ relatinela pe o proces te astarel pes iniciativa, te rodel pes oportuniteta thaj te implementirin pes neve ideje. Ande esencia, o socijalno pretpriemništvo si jekh alianso mashkar o bizniso thaj o socijalno lačhipe, savo astarela oportuniteta te lačharel jekh socijalno

O koncepto involvirinela te identifikirin pes thaj te lačharen pes e socijalne problemura, butivar prekal inovativne bizniso-modelura, produktura thaj servisura. O socijalno pretpriemništvo šaj te kerel profito, numa vi te aresel aver forme e valutenqe save anen socijalno lačhipe. E ključne aspektura e socijalno pretpriemništvo si:

Funded by
the European Union

1

Socijalno impakto – savo anela pozitivno socijalno paruvipen thaj lačharipe e problemurenqo, sar so si čorolipe, bibučaripe, edukaciake thaj enviromentalne pharipa, thaj aver socijalne činadimata.

2

Inovacia – kodo si te keren pes neve thaj kreativne solucie vaš e socijalne problemura, prekal neve ideje, produktura, servisura vaj bizniso-modelura save anen pozitivno paruvipen andi societa.

3

Reinvesticia e profitosqi – o profito na si o šerutno ciljo ando socijalno pretpriemništvo. Jekh kotor katar o profito reinvestirinel pes ande aktivitetura thaj inicijative save anen socijalno lačhipe thaj pozitivno paruvipen.

Meripe e suksesosko – o sukceso merel pes prekal kombinacia e finansikane rezultaturenqi thaj e socijalno impaktosqi. O fokus o si pe e lače socijalne paruvimata save si resle thaj pe o pozitivno impakto savo si kerdino andi komuniteta thaj andi societa.

O socijalno pretpriemništvo si ande esencia jekh socijalno misia, ande savi e manuša katar diferentne fondura roden te vazden, te inovirin thaj te implementirin efektivne solucie sar reponso pala e pharipa save si anglal lende, te si e pharipa socijalne, ekonomikane vaj enviromentalne nature.

O socijalno pretpriemništvo del solucie ande forma e produkturenqi, servisurenqi vaj intervencienqi, kerde katar startup-ura vaj egzistuime organizacie save šaj te keren buti sar profitne vaj bi-profitne organizacie. Akava značinel te integriril pes jekh etikano dikhipe ando bizniso thaj ande sa e aktivitetura.

Ande piro čačo značeipe, o socijalno pretpriemništvo si bazirimo pe trin dimenzie:

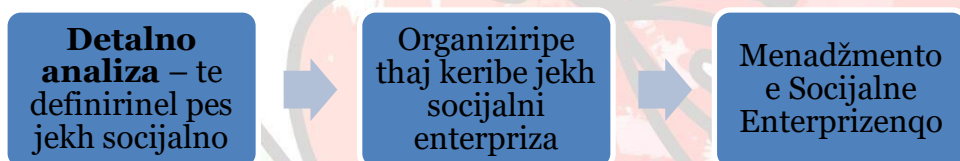
- Antreprenoriaki dimenzia – identifikacia e oportuniteturenqi, inovacia thaj implementacia neve idejenqi;
- Socijalni dimenzia – resipe pozitivno socijalno impakto thaj lačharipe e problemurenqo andi komuniteta;
- Menadžerski dimenzia – efektivno upravuvipen e resursenca, aktiviturenca thaj procesurenca.

Funded by
the European Union

O socijalno pretpriemništvo šaj te ovel kerdino prekal but stadiumura:

Ande esencia, akava proceso mangel angluno jekh detalno analiza pala o socijalno problemo pe savo i socijalni enterpriza ka fokusiril pes vaj ka kerel buti. Pala odova, trubul te ovel organiziripe thaj keribe e socijalna enterprizaqi, khetane sa e elementenca save si trubujime baš lako funkcioniripe. Sar agorutni faza avel o menadžmento e socijalna enterprizaqo, savo osigurinela lako efektivno thaj sustinabilno keribe buti.

E avdivekere socijalne problemura si but diferentne thaj si pe amende te dikhas len na numa sar problemura, numa vi sar šajimata baš neve socijalne enterprize thaj inovativne solucie.

Neve katar e socijalne problemura ande komuniteta:

- Bibučaripe thaj čorolipe
- Bibastipe baš pani pijimasqo thaj sanitacia
- Bikheresqo dživdipe
- Polucia e enviromentosqi
- O phuripe thaj e trubujimata e phureder manušenqe

Funded by
the European Union

- Čhavora thaj phure save si len specialne trubujimata
- Energia savi šaj te ovel sasti thaj dostupni
- Aver socijalne thaj enviromentalne pharipa

Akava na značinel kaj o socijalno problemo pe savo kerel pes buti ka ovel eliminirimo sigo. Majbut, akava si jekh lungo proces thaj aspiracia te gradualno lačharen pes e egzistuime problemura thaj e cirkumstancie.

Anda kodo, o socijalno pretpriemništvo fokusirinela pes pe keribe neve servisurenqo, produkturenqo thaj šajutnimatenqo save si phandle e marginalizirime grupenca. Lengo ciljo si te anen progreso baš o lačhipe e societaqo, e lokalna komunitetaqo thaj e lokalna populaciaqo.

E profitura save si resle katar e aktivitetura naj len šerutno ciljo. Von reinvestirinel pes thaj hasninel pes baš maj dur barjaripe, razvoj thaj zoralipe e socijalna enterprizaqo thaj laqe socijalna misiaqo.

1.1. Kon si socialo antreprenori?

O barjaripe e **socijalno pretpriemništvasko** trubul manuša save si inovativne, save na daran katar o riziko thaj save si spremne te keren buti zorasa. Akala manuša astaren i rola e motivatorenqi thaj agenturenqi baš paruvipen ando socijalno sektoro. Von pindžaren neve šajimata baš socijalno valora thaj len responsabilita anglal e klientura thaj e komuniteta baš e rezultatura save resen.

E socijalne antreprenoria si diferentne katar e komercijalne antreprenoria, soske lengi maj importantni misia si e socijalni misia, a na o privatno vaj personalo lačhipe. Vaš lende maj važno si te promovirinen socijalno lačhipe prekal resipe e trubujimatenqo e marginalizirime kategorienqo manušenqe thaj e manušenqe save si ando socijalno riziko.

O profito na si šerutno ciljo, numa jekh drom te aresel pes o socijalno lačhipe. O lačhipe dikhel pes sar jekh instrumento baš te resel pes socijalno ciljo – maj lačo dživdipe, inkluzia, socialno pravda thaj maj lače kondicie baš e manuša.

Jekh **socijalno antreprenori** si pioniro ande inovacie save anen benefito e societake thaj e manušenqe. E socijalne antreprenoria, khetane e institucienca, netvorkenca thaj e lokalne komunitetenca, keren solucie save si efikasne, transparentne, sustinabilne thaj merime. E socijalne biznismenura ande esencia fokusirinen pes te paroven e sistemura thaj e

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОРГАНИ

symplexis

praktike save si e majbare kauze pala o čorolipe, marginalizacia thaj bilačhe dživdipaske kondicie, save butivar rezultirin katar o xasaripe e manuškane dignitetosqo.

Kana keren godo, von šaj te keren buti sar **bi-profitne vaj profitne organizacie**, numa ande svako kazo lengo angluno ciljo si te keren jekh trajno thaj sistematikano pozitivno paruvipen.

O socijalno pretpriemništvo thaj e socijalne enterprize anen inkluzivno thaj sustinabilno barjaripe, vazden socijalne inovacie, fokusirinen pes pe e manuša – anglune pe e marginalizirime grupura – thaj promovirinen o lačhipe, i solidarnost thaj i socijalni kohezia andi societa.

Entrepreneur

[,än-trə-p(r)ə-nər]

An individual who creates a new business, bearing most of the risks and enjoying most of the rewards.

Karakteristike save trubun te avel en o manuš te ovel socialno antreprenori

KARAKTE RISTIKE

Empatikano thaj lačo
vaverencar

Komunitetosko sherutno

Entuziastikano thaj
proaktivno

putardo gindo

Dodikuvime o komunitetako

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОБИЗАНИ

symplexis

diesis
network

1.2. Pindžarde džuvljikane socialno biznismenja

E maj pindžarde/maj pindžarde džuvljikane socialo biznismenura ki sasti historija si butivar

Pindžarde Džuvljikane Socijalne Antreprenorke

Majbut drom, kana kerel pes lafi baš socijalno pretpriemništvo, butivar si akharde e Florence Nightingale katar Anglia, fundatorka e moderne nasvalimaske institucienqi, thaj Maria Montessori, angluni džuvlikani doktorka ani Italia thaj kreatorka e Montessori edukaciake metodake.

Florence Nightingale, butivar akhardi sar fundatorka e moderno nasvalimasqo, na sas numa jekh nasvalikani, numa vi jekh ekstraordinarni socijalni antreprenorka. Lakoro biagorutno dedikiripe te lačharel e sastipaske sistemura thaj lako zoralo angažiripe baš o resipe e socijalne problemurenqo kerdas la jekh pionirka ando akava umal.

Voj sas konsiderimi sar socijalni antreprenorka soske sas la jekh transformativno dikhipe – te kerel jekh maj lačhi lumja prekal maj lačho sastipe thaj griža baš e nasvale manuša. Voj buti kerdas te sikljarel e nasvalikane kadroja, te lačharel e higienake kondicie thaj te promovirinel reforme ando sastipasko sistemo.

Prekal lakere inovativne ideje thaj solucie, voj ažutisardas e politikane kerdutne thaj e sastipaske profesionalca te haljojen o impakto savo isi e higienaqo thaj e sastipasqo pe rezultatura e nasvalenqe.

Maria Montessori si konsiderimi sar jekh socijalni antreprenorka soske identifikisardas jekh socijalno problemo – naefikasne tradicionalne edukaciake metode – thaj kerdas jekh inovativni solucia: Montessori metodata.

Akaja metoda del akcento pe aktivno sikljovipe, sloboda thaj repekto baš o naturalno barjaripe e čhavorengo. Voj inkurajisardas socijalno interakcia thaj khetano sikljovipe maškar e studentura, savo kerdas pozitivno impakto pe milioni čhavora andi sa e lumja.

Khetane e akalesa, Maria Montessori kerdas buti prekal o keribe Montessori škola thaj programura baš treningo e sikavnengo.

Funded by
the European Union

1.3. Lačhipena thaj Šanse katar o Socijalno Pretpriemništvo

E šanse save del o socijalno pretpriemništvo si but. Akate si neave lendar:

- I COVID-19 kriza sikavdas kaj o manuša astarde te roden alternativne droma te keren bizniso thaj te aresen dži ko dživdiqe.
- Vazdiqe e šansenqo baš aktivno inkluzia ando marketi e butjako baš diferentne kategorije manušenqe.
- Barjaripe e džanipnasqo maškar e konzumentura baš e servisura thaj produktura save anen socijalne thaj komunitarne paruvimata.
- Šansa baš sustinabilno barjaripe prekal reinvesticia e profitosqi.
- Katalizatoro baš pozitivno paruvipen, anglune andi lokalni komuniteta, soske e socijalne antreprenoria butivar keren neve butjarimaske šanse ande thana save si bibut servisime thaj save si identifikirime sar prioritetne ande lokalne procene e trubujimatenqe.
- Zuraripe e lokalna ekonomiaqo thaj barjaripe e involvirimasqo maškar e lokalne bešutne.
- Kreiripe neve butjarimaske šanse baš e vulnerabilne thaj marginalizirime grupura.
- Barjaripe e socijalna koheziaqo thaj e solidaritetosqo andi komuniteta.

Si but lačhipena katar o socijalno pretpriemništvo, maškar save si kadala:

1.4. Socialo enterprize

E socijalne enterprize si phandle maškar o **bizniso sektoro**, o **governosko sektoro** thaj o **socijalno sektoro**. Lengo šerutno ciljo si te lačharen diferentne pharipa andi societa prekal ekonomikane aktivitetura save generirinen profito, savo maj palal reinvestirinel pes ando bizniso thaj ande aktivitetura baš socijalno lačhiqe.

O profito na si lengo angluno ciljo, numa jekh instrumento te den podrška e kategorienqe manušenqe save si ando socijalno riziko thaj te anen pozitivno paruvipen andi komuniteta. I socijalni komponenta ande socijalne enterprize si but akcentirimi prekal butjarimasqo e manušenqo save si longo vrama bibučarne, manuša ando socijalno riziko thaj manuša katar

Funded by
the European Union

symplexis

marginalizirime thaj vulnerabilne komunitetura.

Buti e manušenca save si ando socijalno riziko

Neve kategorie manušenqe save šaj te oven ando socijalno riziko si:

- E džuvlja – viktime katar kherutni thaj gender-bazirimi violenca;
- Korkore deja thaj korkore dada;
- Terne manuša save si ando socijalno riziko;
- Membroja katar aver etnikane komunitetura;
- Manuša save si pe aver drom marginalizirime thaj/vaj avri šudine katar e socijalne fluksura.

Naj jekh egali forma baš socijalni enterpriza. But socijalne enterprize keren buti ande forma e **socijalne kooperativenqi**, aver si registrime sar **privatne firme**, a but lendar si **bi-profitne organizacie**, sar so si:

- Asocijacie e građanenge;
- Organizacie baš griža thaj socijalne servisura;
- Volonterske organizacie;
- Humanitarne organizacie (charities);
- Fondacie.

E socijalne enterprize majbut keren buti ande štar (4) rigora:

1. **Integracia ando marketi e butjako** – butjaribe e manušenqo save si ando socijalno riziko vaj save si phari te arakhen buti.
2. **Servisura baš lokalni komuniteta** – servisura ande umala sar sastipe, edukacia, socijalna zaštita thaj griža baš e phure manuša.
3. **Lokalno ekonomikano razvoj** – zuraribe e lokalna ekonomiaqo, poddrška e lokalne producentenge thaj kreiripe neve butjarimaske šanse.
4. **Enviromentalna zaštita thaj održiv razvoj** – aktivitetura save den kontribucia baš o zaštitepe e enviromentosqo thaj racionalno utilizacia e resursenqi.

Integracia ande bućako treningo/bućako markeripe thaj integracia e manušengo disabilitetosa thaj bibučarne manušengo

Personalne socialne servisura - sastipe, socialo thaj medicinako zutipe thaj nasvalimasko zutipe, profeionalno treningo, edukacia, sastipeke servisura, chavorengo zutipe, servisura pala phure vaj lilegarutno bi lashe manushenge/manushenge saven si specialne trubujmata.

Lokalno barjaribe e bi-lače thana - socialo enterprize ande dur ruralne thana, barjaribe

Funded by
the European Union

e bešipnaske thana ande urbane thana, barjaripe allegarutno thaj barjaripe kooperacia e tritone themenca

Aver tipuria servisurenge - si o recikliripe, protekcia e enviromentoski, sporto, arto, kultura, rodipe thaj inovacia, protekcia e konsumatorenqi, etc.

KARAKTERISTIKE E SOCIALNE PREDRIZENQE

• E karakteristike e Socijalna Enterprizaqe

- **Utilizirinela antreprenoriake principura** te den lačhipa e komunitetake thaj na si fokusirimi numa pe keribe maj bare profitosqo baš e fondatorenqe vaj e gazdenqe.
- **O profito savo kerel pes** majbut reinvestirinel pes te resel pes socijalne cilja thaj konkretne socijalne paruvimata.
- **Den inovativne droma** baš sustinabilno thaj egalutno barjaripe.
- **Butivar keren buti ande duj rigora:**
 1. Den produktura thaj servisura e marginalizirime thaj bibarjarde komunitetenge;
 2. Keren buti e manušenca katar vulnerabilne grupura e themutnenge.
- **Orientirime si karing o marketo**, so značinela kaj sigurin finansikani sustinabilnost prekal sukcesno keribe buti thaj marketoske mehanizmura.

E socijalne enterprize vazden socijalni kohezia thaj promovirinen o barjaripe e komunitetaqo. O socijalno pretpriemništvo involvirinela kooperative, bi-profitne organizacie thaj kompanie save si limitirime. Akala entitetura šaj te oven konsiderime sar socijalne enterprize kana den pozitivno impakto e societake, e enviromentosqe thaj e lokalne komunitetenge, thaj kana lende profitura reinvestirinel pes ando majdur barjaripe.

SAR TE KEREL PES JEKH SOCIJALNI ENTERPRIZA

1. Keren rodipe pala o potencialo lokalno marketo

- Analizirin save si e lokalne problemura thaj pharipa save šaj te oven šajipe baš jekh

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОБИЗАРИ

symplexis

socijalno bizniso.

- Definirin kon si e kategorije e manušenqe save si majbut afektirime katar akala problemura. Akava si tumari target-grupa.
- Gindin:
 - So šaj te den e target-grupake?
 - Kon šaj te ovel potencijalno bikinitori tumare produkturenqo vaj servisurenqo?
 - Isi aver biznisora vaj enterprize save den saste vaj slične produktura thaj servisura?

Keren jekh Bizniso Plano

Jekh katar e majbut utilizirime modelura si **Business Model Canvas**.

O Business Model Canvas si kerdo katar akala elementura:

1. Valora (Value Proposition)

O produkto vaj serviso savo ka ovel dino e klientonge thaj užitorenge.

2. Segmentura e Klienturenqe

Kon si tumare klientura vaj korisnikura?

- Kon si e maj importantne klientura?
- So si lende specifikano?
- Kon si e konsumatorura e produkturenqe thaj servisurenqe?

3. Kanalura

Sar tumaro produkto vaj serviso ka aresel dži ko kliento?

Akate inkeren pes:

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОБИЗАРИ

symplexis

diesis
network

- Komunikaciake kanalura
- Distribuciake kanalura
- Bikinimaske kanalura

Trubul te definirin save kanalura si maj efektivne thaj maj ekonomikane.

4. Relacie e Klienturenqe

Sar ka kerel pes thaj ikerel pes relacia e klienturenqa?

- Komunikacia e klienturenqa
- Poddrška pala klientura
- Dikhlipe e klienturenqe trubujimata

5. Ključne Resursura

Save resursura si trubujime te kerel buti tumari enterpriza?

Neve:

- Finansijake resursura
- Aparatura
- Than
- Informacie
- Džanipena
- Manušikane resursura

6. Ključne Aktivitetura

Save aktivitetura trubun te oven realizirime te funkcionirinel o bizniso-modelo?

Neve:

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОБИЗАРИ

symplexis

diesis
network

- Produkcia
- Bikinibe
- Marketingo
- Administracia
- Rodipe thaj razvoj

7. Ključne Partnerimata

Kon si tumare partnerura?

- Furnitorura
- Organizacie
- Institucie
- Donatorura
- Lokalni partnerura

Von šaj te ažutinen ande implementacia e bizniso-modelosqi.

8. Kostoski Struktura

Save ka oven e majbare troškura?

Trubul te planirin:

- Operativne troškura
- Aparatura
- Plata
- Marketingo
- Administrativne troškura

Funded by
the European Union

Si važno te džanen sar ka finansirin tumaro bizniso thaj te ovel tumen angluno kapitalo te astaren e aktivitetura.

9. Finansijake Šajutnimata

Baš e socijalne enterprize isi grantura, fondura thaj programura save šaj te ažutinen tumen te astaren vaj te barjaren tumari enterpriza.

Važno te Ačhol Pes

- Sikljovipe si jekh kontinuirano proceso.
- Praktikano iskustvo si but važno.
- Mentoripe šaj but te ažutil ando razvoj e enterprizaqo.
- Trubul redovno te analizirin tumare socijalne, ekonomikane thaj enviromentalne impaktura.
- O ciljo na si numa finansikano sukceso, numa vi pozitivno thaj trajno socijalno paruvipen andi komuniteta.

Funded by
the European Union

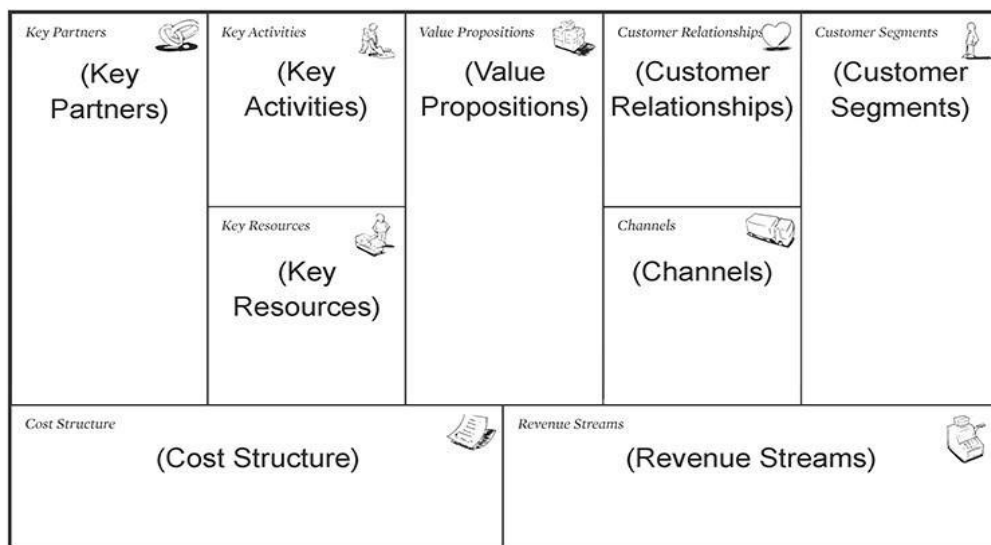

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОБИЗАРИ

symplexis

www.businessmodelgeneration.com

The templates here are made available on the same CC license terms as the original canvas.

Business Model Canvas is a trademark of Alexander Osterwalder. The canvas is a trademark of Alexander Osterwalder. The canvas is a trademark of Alexander Osterwalder.

O Plano e Canvasqo e 9 Ključne Elementencar

1.5. Socijalne Enterprize Save Anen Lačhe Praktike

ŠPANIA – Chocolates Artesanos Isabel

Jekh lačho egzemplo baš jekh socijalni enterpriza savi si inkerdi katar jekh džuvli si Chocolates Artesanos Isabel, bizniso savo producirinela thaj bikinela artizanalni thaj etični čokolada.

I gazdarica si Isabel Féliz, savi palal so bešlas thaj sikljilas ani Franca, Germania thaj ande nordikane thema, ando 2013-to berš decidisardas te putrel jekh tikno bizniso. Lako ciljo sas te sikavel kaj isi šajipe te konsuminel pes etično kerde produktura bi te xasarel pes o kvaliteto.

I kompania kerela buti e Fair Trade principurenca thaj ekologikane surovinenca sar so si:

- Kakao
- Čoro šekero
- Extra virgin maslinovo zejtino

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОРГАНИ

symplexis

diesis
network

- Marcona bademi

Isabel si angažirimi te producirinel čokolada savi repektirinelela e manuškane hakaja thaj o enviromento, thaj te osigurinel kaj andi produkcia na utilizirinel pes čhavorikani buti.

Sa e butjarnice andi kompania si džuvlja, a unji katar lende keren buti dopaš vrama, te šaj te ikeren balanso maškar o kherutno thaj profesionalno dživdi.

Socijalno Impakto

O ćacutno bikinibe garantirinel:

- Lačo pokinipe e producentenqo
- Lače butjarimaske kondicie
- Repekt baš e manuškane hakaja
- Repekt baš o enviromento

I kompania kerdas partneripe e Asadicc organizaciaja thaj e INCORPORA programosa katar Obra Social La Caixa.

Akava partneripe promovirinel:

- Socijalni inkluzia
- Butjarimasqi integracia
- Treningora baš manuša save si ando socijalno riziko

Majbut fokusirinen pes pe:

- Korkore deja
- Korkore dada
- Džuvlja save si phari te arakhen buti
- Familije save si ande socijalno pharipa

Baš akaja buti, o Instituto de la Mujer pindžardas i kompania sar:

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОРГАНИ

symplexis

diesis
network

„Kompania baš Jekhutne Šajmata maškar e Džuvlja thaj e Murša“.

Enviromentalni Praktike

Chocolates Artesanos Isabel kerela buti te redukirinel o enviromentalno impakto prekal:

- Reciklirimo pakovibe
- Minimalno utilizacia e tintaqi
- Redukcia e plastikako
- Sar maj tikno utilizacia e materijalurenqi

Majbut katar lengere furnitorura ulaven akala valora thaj keren buti prekal socijalne thaj enviromentalne standardura.

I kompania si registririmi ando Registro e Karbonsko Čhibjako katar o Ministerium baš Enviromento thaj redovno kalkulinela thaj redukirinela piro karbonosko čhib.

Lengere čokolade si certificirime katar:

- Fair Trade
- Aragonesko Komiteto baš Organikani Agrikultura

Sostar si kadi lači praktika?

Akaja enterpriza sikavel kaj:

- Ruralne thana šaj te oven ekonomikano diverzifikirime
- Digitalne alatura sar e-butikura šaj te nakhaven o problem o e tikne marketosqo
- Džuvljikano pretpriemništvo šaj te anel ekonomikano razvoj thaj revitalizacia e ruralne regionenqi
- Šaj te kontribuirinel ko zuraripe e gender-egalitetosqo

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОРБИЗАРИ

symplexis

diesis
network

Radan Rose si socijalni enterpriza savi kerela buti ando Jablanica regiono ani Serbia.

I enterpriza del buti:

- Maj phure džuvljenge
- Lungo vrama bibučarne džuvljenge
- Korkore dadenge
- Džuvljenge save si len disabiliteti
- Džuvljenge katar ruralne thana

Ekologikani thaj Socijalni Dimenzia

I socijalni enterpriza fokusirinela pes pe:

- Organikani produkcia e frukturenqi
- Organikani produkcia e zeleninaki
- Tradicijonalno procesiripe e produkturenqo bizo mašine

Radan Rose producirinela premium tradicionalne srbikane produktura sar:

- Marmelade
- Fruktoške prerađevine
- Produktura katar lokalne surovine

Kapacitatura thaj Džanipena

Baš o sukceso e enterprizaqo trubujime si:

- Bizniso planiripe
- Strategikano menadžmento
- Klimatikani adaptacia

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОБИЗАРИ

symplexis

- Menadžmento e pajako
- Menadžmento e phuvake nutrienturenqo
- Bio-ekonomikane džanipena
- Bio-sekuritato

Sostar si lačo egzemplo?

Radan Rose sikavel kaj socijalno pretpriemništvo šaj:

- Te anel ekonomikani aktivnost ande ruralne thana
- Te del buti e vulnerabilne džuvljenge
- Te utilizirinel lokalne resursura
- Te producirinel kvalitetne produktura
- Te zurarel e lokalni ekonomia thaj komuniteta

Akava si lačo egzemplo sar jekh socijalni enterpriza šaj te kombinirinel ekonomikano sukceso, socijalni inkluzia thaj enviromentalna održivost.

2. SOCIALNO ENTREPREZNIPE THAJ SOCIALNO ENTREPRIZE AN-I REPUBLIKA I NUTRI MAKEDONIA

2.1. NACIONALNO EGALNO RAM THAJ STRATEGIKANE DOKUMENTURA

O **socijalno pretpriemništvo** si dikhlino sar jekh relativno nevo fenomen ando them, vi te si kaj o koncepto e **socijalna ekonomiaqo** isi jekh lungo historija. O civilno sektoro thaj e bi-profitne organizacie andi phuv si šerutne aktora thaj promotora baš o barjaripe e socijalno pretpriemništvasko ani Republika Utarali Makedonia.

Paše katar e organizacie e civilna societaqe save keren buti ande umal e socijalno pretpriemništvasko thaj save si len motivacia te utilizirin e šajimata save akava koncepto del, vi aver entitetura sar so si e **protektivne kompanie** thaj e **kooperative** si konsiderime sar važne aktora ando razvoj e socijalna ekonomiaqo thaj e socijalno pretpriemništvasko.

Funded by
the European Union

O egzistuimo egalno fremo (Zakono baś Asocijacie thaj Fondacie, Zakono baś Butjaribe e Manušenqo save si len Disabiliteto, Zakono baś Kooperative, Zakono baś Trgovski Kompanie, Zakono baś Finansijako Suporto e Investicienqo thaj aver) del šajipe baś funkcioniripe e akale tipurengo organizacie ande egzistuime organizacione forme.

Numaj, akava egalno fremo na del jekh kompletno thaj favorabilno ambiente baś o barjaribe e socialne enterprizenqo thaj e socialno pretpriemništvasko. Anda kodo, e politikane kerdutne thaj o sektoro e civilna societaqo buti kerdine baś kreiribe maj specifikane politike ande akaja rig.

Vi te sas angluno drom kerdo o **Zakono baś Socialno Pretpriemništvo** ando 2015-to berš, vov inke na sas adoptirimo. O adoptipe e akale zakonosqo si konsiderimo sar but važno, soske ka kerel šajipe te oven kreirime entitetura save ka keren buti e manušenca save si ando socialno riziko thaj e manušenca katar diferentne marginalizirime grupura.

Aktualne Paruvimata

- O zakono baś socialne enterprize sas ando agorutno stadiumo e gatisarimasqo thaj ka del šajipe e socialne enterprizenge te oven maj dikhline, maj prihvatiime andi komuniteta thaj maj finansikane korkore-održive.
- I **Guvernoski Strategia baś Kooperacia thaj Barjaribe e Civilna Societaqo (2025–2028)** dikhel adoptipe e Zakonosqo baś Socialne Enterprize dži ko 2026-to berš.
- Strategia vi dikhel inkluzia e socialne enterprizenqi save si organizirime sar asocijacie vaj fondacie ande programura baś poddržka e mikro, tikne thaj maškarutne enterprizenqi.

E socialne enterprize si konsiderime sar efikasno instrumente te keren buti e važne socialne problemurenca thaj te lačharen i pozicia e marginalizirime grupenqi andi societa.

Nacionalni Strategia baś Socialne Enterprize (2021–2027)

Dži kaj ažukerel pes adoptipe e Zakonosqo, andi phuv sas adoptirimi **Nacionalni Strategia baś Socialne Enterprize (2021–2027)**, khetane e Akciono Plano.

E maj važne strategikane prioritetura si:

1. Kreiribe lačo egalno fremo

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОРГАНИ

symplexis

diesis
network

- Keribe thaj adoptipe e Zakonosqo baś Socijalne Enterprize;
- Keribe Registro baś Socijalne Enterprize;
- Lačharipe e taksako tretmanosqo baś socijalne enterprize.

2. Barjaripe e kulturaqo baś socijalno pretpriemništvo

- Integracia e socijalno pretpriemništvasko ande edukacijake programura;
- Inkluzia ando primarno, maškarutno thaj universitetsko sikljovipe;
- Promocia andi neformalni edukacia.

3. Poddržka thaj vazdipe e kapaciturenqo

- Treningora thaj mentoripe;
- Kreiribe resursoske centrura;
- Poddržka ando nacionalno thaj lokalno nivelo.

4. Akceso dži ko marketo

- Barjaripe e marketosqo baś socijalne enterprize;
- Vazdipe e vizibilitetosqo;
- Maj baro prinžaripe e socijalne enterprizenqo.

5. Akceso dži ko finansiripe

- Pilot-finansijake instrumentura;
- Aktivacia publikane fondurenqi;
- Inkurajipe e kompanienqo te investirin ande socijalne enterprize prekal korporativni socijalni odgovornost.

Nacionalno Centro baś Socijalne Enterprize

Sar kotor katar jekh EU-finansirimo IPA projekto, putargjape **Nacionalno Centro baś**

Funded by
the European Union

symplexis

Socijalne Enterprize, savo isi kontakt-manuša thaj kancelarie ande 8 statistikane regionura andi phuv.

O Centro del:

- Informacie;
- Treningora;
- Mentoripe;
- Poddrška baš keribe thaj razvoj e socijalne enterprizenqo.

Ando 2019-to berš vazdape vi **Mreža e Socijalne Enterprizenqi**, savi funkcionirinela sar platforma baš komunikacia thaj kooperacia maškar diferentne socijalne enterprize.

Džuvljikano Pretpriemništvo

Ando 2019-to berš sas adoptirimi vi **Strategia baš Džuvljikano Pretpriemništvo (2019–2023)**.

Numaj, akaja strategia akana si bi-vaxt thaj nane klaro te si gatisarimi nevi strategia. Vi, i strategia na sas bazirimi pe interseksionalo dikhipe thaj na kerdas diferenca maškar diferentne kategorije džuvljenqe.

Jekh katar e meripnaski aktivitetura sas:

„Tranzicia kotar socijalno alegarutno dži ko korkoro-butjaribe“, fokusirimi pe bibučarne thaj socijalno vulnerabilne džuvlja.

Numaj, akava pristapo sas generalo thaj na adresirisardas e specifikane trubujimata e diferentne grupenqe džuvljenqe, anglune e Romane džuvljenqe.

I Agència bašo Suporto e Pretprieniaqo e Programosqo bašo Suporto e Pretprieniaqo, Kompetitivitetosqo thaj Inovaciaqo e Tikne thaj Maškarune Pretprizemenqo anθ-o 2020-to berš dikhlās 11 meure thaj programosqe aktiviteturā, thaj e programosqe anθ-o 2022-to berš dikhlās 13 meura thaj programosqe aktiviteturā save si en o ciljo te promovirinen thaj te den suporto e antreprenoriaqe, e korkorutne butāqe bibučarne manuša, mentoripe e cikne thaj maškarutne firmenqo thaj te keren neve butjake thana. Ko 2022 berš, anθ-o fremo e suportosqo bašo korkorutno butāripen, anθar o sasto gin e kerde biznèsosqe planurenqo, 740 sas baše žene anθ-o sistemo e kuponurenqo. Vi, kotar o sasto numero e kuponengo save si dine avri, 54, ano fremo e kuponengo sistemo baš konsultacia, 20 sine baš e džuvlja. E

Funded by
the European Union

symplexis

programosa baš o 2020 bersh, realiziringyola finansikune suportya baš o ree grupe - bibutyake žuvlya thaj antreprenerya ano kotor 1.970.000,00 denarya prekal programeko aktiviteti: allegarutno baš korkorutno butikeripe (antreprenoriya). Numaj, naj data pala etniciteto.

E operativne planura baše aktivne butāqe meure, sar egzàmplo bašo 2017, 2018 thaj 2019 thaj maj dur ži k-o 2024 thaj 2025, inkliste vi jekh meša savi del ažutipen thaj suport o socialone enterprizenqe, kodoeqe, Suporto bašo butāripen korkorre (entrepreneurship). I meura kamel te del zor e bibučarne manušenqe paše e mikro, cikne thaj maškarutne firme thaj socialne firme. Sar egzàmplo, anθ-o 2017-to berš, 4 socijalno enterprize, save si en manažmento katar bi-governàlo organizàcie, line o avantažo katar i meura, eŧa neve butāqe thana sas planirime baše vulnerabilne kategorije e čhibāqe.¹

O Operativno Plani baš o 2025. berš dela duj tipuria suportoske: Suporto baš korkorutno butikeripe (entrepreneuripe) baš bibutyarne manusha upral 29 bersha, kote so si bibutyake Romane mursha ji pe 60 bersha thaj žuvlya ji pe 58 bersha siton kotoreutne sar beneficiarya. O dujto tipo e suportosko si o korkoro-butjaripe (entrepreneurship) baš e bibučarne terne manuša dži ko 29 berša. Vi, beneficiarija akate si terne Romane murša thaj džuvlja dži ko 29 berša save si en maj cikni fundavno edukacia.²

Si obviousno kaj isi shaipa baš buti prekal socialno enterprize, sar ini shaipa baš subvencie save si dikhline ano bersheko operativno plani baš aktivno butikeripeke mere. Ando kava meripe, sar majanglal vakardo si ramosarde manuša andar romani etnikani komuniteta sar beneficiarura, so si ando phanglipe e Romane Inkluzijake Strategijasa (2022-2030) thaj kerel pe zumavipe te vazdel pe o kovlipe e Rromengo ande aktivne bučarimasko mere thaj servisura introdukindoj kvota 5% pala Rromengo kovlipe. I Strategija bašinkluzia e rromenqi dikhel vi te kerel pe jekh lačo ambiènto baši formalizacia thaj te stimulisarel pe o antreprenoriato bašte del pe suport o maj cīra 1.000 manušenqe te putren neve biznisurā thaj te formalizirinen pe e egzistuime ži ko 2030-to berš.

E politike pala o pretpriemničaripa si en bari rola ando sasto ekonomikano barjaripe, thaj o socialo pretpriemniripe šaj te avel efektivno instrumento pala socialo inkluzija e romane muršengi thaj džuvljangi.

2.2 PANDARDE SOCIALNO PREDPRIZE THAJ INKLUZIA E ROMANE DJUVLENGI

Ande Europa ando 2014 bersh sas 2 milionura socialni firmi registrovani sar existovani thaj

¹Ministeriumo baš Ekonomia thaj Buti <https://www.economy.gov.mk/mk-MK/sektor-programi.nspj>

²Operativno Plano vaš e Aktivne Bučaripnasqe Programurā thaj Measure thaj e Butāqe Marketoske Servisura vaš o 2025, šaj te avel dino ko: <https://shorturl.at/GvgOg>

Funded by
the European Union

symplexis

so keren buchi, kado si 10 procenti anda sa e firmi ande EU. Von den buchi maj but sar 11 milionura buchiara, vaj karing e 6 procenti anda intregi buchiara ando EU. Odoeke si obviousno kaj e socialno ekonomia thaj socialno enterprize si en importantno rola thaj impakto sar butjarne ki Evropa thaj generalno keren influencia pe inkluzivno barjaripe thaj barjaripe e Evropaki ekonomiako.³

Kana si lafi tari Republika Utarali Makedonia, prekal angeder ree date, 57 socijalno enterprize si identifikuime. Pe webrig e Terne Entrepreneurenge (<https://mladipretpriemaci.mk/>) si vi jekh registro e socialne enterprezengo. Buteder taro akala socijalno enterprize si phange ko Skopje thaj Skopje statistikane regionia, palo odova o Pelagonia regioni, thaj palo odova o Jugoistočno statistikano regioni. O maj cikno gin e socialo enterprizengo si registrime ko Nordutno-Et (2%) thaj ko Sudutno-Vet thaj Polog regionura (5%).

Kadala socialo enterprize den diferentno tipuria produktengo thaj servisurengo sar so si: socialo servisura baš e vulnerabilno kategorije e citizentonge, menadžmento e čororeko thaj recikliripe, inkluzivno thaj sastipasko turizmo, edukacia baš e chavore thaj ternimata, produkcia e organikane produktengo thaj organicno xabe. Palal e date andar i Studia, 43 firme, sar egzàmplo, keren buti 271 manušenθar (bašte phenas ži k-o 5 vaj maj tikno sar 5 manuša anθ-i jekh firma) andar save 38,3% si terne manuša andar vulnerabilne kategorije, anglune terne žene, palal kodoja terne manuša andar aver marginalizirime grupe thaj terne rroma. Importantno si te džanel pe kaj neave butjarne si en buti e regularno bukjako kontraktosa (sasto vaxt), vareave si butjarne rigate vrama thaj vareave si sezonalno butjarne.

Majbaro kotor taro socijalno enterprize (59%) si registrime sar civilno amalipakere organizacie (civie amalipa, fundacie) an i relacia e Zakonosa bašo Čaćimaske Asocijacie thaj Fondacie. Vareave si vi registrime sar kompanie save si limitirime thaj jekh-membroske limitirime kompanie, ande relacia pala o Zakono pala e Handelsbolag. Si vi vareave save si registrime sar kooperative ande relacia pala o Zakono pala e Agrikulturake Kooperative.⁴

Pozitivno egzàmplurā bašsocialo enterprize si e enterprize save si xramosarde telal. Neave oendar si Romane džuvlja;

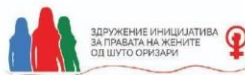
- "Face to Face" si jekh socialo enterpriza dedikuime ka-o sastipasko barjaripe, socijalno justicia, jekhipen thaj manušipen. Vov sas kerdo ando 2012 bersh thaj si pionieri ando socialno enterprenorshipo ando them. Ande kado socialno företag inkrel maj but sar 150 vulicake bikinitora so biknen e magazina "Face to Face". Kadala si manuša andar

³CEEDHUB, <https://ceedhub.mk/socijalni-petprijatija-info/>

⁴Itkoski M., Rajčić O. Bazaki studija pala socijalne enterprize ande Makedonia, Nacionalno Konsilo pala Ternimata, 2022-to berš, disponibilo po: https://arno.org.mk/mk/proekti/osnovna_studija/

Funded by
the European Union

marginalizirime grupe, savencar o enterpriza promoviril engi inkluzia ande ekonomikane proceura thaj ando societeto generalo.

- REDI Recycling si jekh socialo enterpriza savi kamel te organizisarel thaj te formalizil e individualne koekcionaren e sekundaro surovinenge, kerindoj jekh sistemo baše primarno seekcia e šukar ćororeki anθ-e khera thaj firme. E REDI Recycling-eqi vizia si te kerel jekh socialno enterpriza savi si ćhidini katar e koekcionacie e sekundarne surovinenge thaj te utilizil jekh cirkularo ekonomia bašo recikliripe e sekundarne surovinengo. Ciljo si te lačharel pe i situacia e informalne ćorrenqi, save si buteder ekspozime ko sastipaskere rizike, sar vi te lačharel pe i enviromentia thaj te inćarel pe e Rroma an i zeeno ekonomia.
- O socialno företag HumanaS si jek kotor anda o socialno företagare kaj del jek hemtjänst e phurenge (paliativno zutipe). I socialo komponenta si maj dur akcentirime katar o fakto kaj kerel buti e manušenca save si but vrama bibučarne thaj e manuša save si ande socialo riziko (džuvlja save si viktime katar bilačhipe ande familija, korkore deja/daja thaj dada, terne manuša thaj membrura katar averčhande etnikane komunitetura). Ov si kerdo ko 2019 berš prekal re-granting programo thaj putarel šajdipa bašo ekonomikano zoralipe e romane džuvljengo.
- O Centro baš rehabilitacia e narkomanengo, alkohoeke thaj hazardosko - Pokrov Izbor si yekh kotar o anglune socialune enterprize ano them. Akava socialno enterprizo kerel buti ki rehabilitacia e adiktonge thaj oengere reintegracia ki societeta. Kathe, e servisoske užitorā barjaren bute fruktenge thaj zeenimata thaj si en jekh sušitori baše dehidrime produkturā. Von vi keren buti e gastronomijasa, thaj neave oendar produktura si dostapna ko diferentno lancura sar so si o Vero, Ramstore, etc.
- I humanitarno organizacia "Milosrdie" kerel buti e marginalizirime grupenca thaj kamel te ažutil kodoen saven si sastipasqe probemurā, anθ-o vaxt vi te vazden e žuvlāqe kapacitetora te keren enqe biznisurā. Von keren buti e džuvljencar saven, pala vareave rea, na sas en šajipe te en edukacia ja se eksperienca ko marketi e bukjako, odoeke akate von astaren džanglimata te šaj maj palal te putaren pire biznisora. Odola kola sikljon sien ekonomikano aktiviteti sar so si frizeri, sminkeri, saloni e shibako ja se konditorija, thaj ko neavo drom korkori kerena socialno enterpriza. Keren buti majbut e džuvljencar taro bešipnaske thana Chair, Gazi Baba, Shutka, Topaana.
- Kopce si socialno enterpriza kote sako manush shaj te del gada, numa vi te kinel jekh kotor dujto vastengo gada pe lache love vaj te el e bi lovengo. "Kopce" si kerdo thaj kerela buti ano fremi taro Lolo Krsto tari Republika Nordutni Makedonia – Lolo Krsto foro Skopje. "Kopce" dela yekh may efikasno sistemi baš distribuipe e gadako e manushenge kola siton ano riziko, lokhete akseo baš gada ano tikno kotor e

Funded by
the European Union

manushenge kola sien tikne love kola na rodена алегарутно, butikeripe e vulnerabile target grupengo thay kontribucia baš arakhipe e enviromentiako.

- “Sivindo Suno” čače si kerdo taro duj socijalno enterprize, jekh taro Kičevo thay aver taro Kočani. Si en jekh misija – barabaripe thay jekhutne šajimata e romane džuvljenge andar akala duj forura prekal involviribe ko socijalno entrepreneuripe. Specifichno, si baš o serviso baš o shivipe thay o bičhaldipe e produktengo baš o lokalno bazari. Kadala duj socijalne buča sas jekhutne ande “ČkČk” platforma thay putarde ande fremo jekhe projektosko finansirime katar e Svedicko Agencia pala Maškarthemutni Kooperacija pala Barjaripe (SIDA) thay We Effect - e Svenska Agencia pala Barjaripe.
- O socijalno enterprizeza CIP-CENTRO BAŠINTEGRACIA THAJ SUPORT (SIPP) inčarel terne romane džuvljen thay kerel buti pe produkcija e ryggsäcker kerdine katar surplusno materialo katar e mebenji fabrika “Birostil” ando Skopje.
- Socijalno šivipnaski pretpriza – RomArt kote inčaren 15 Romane džuvlja thay korkore daja save angeder astaren šivimaske džanglimata, thay palo odova isi en šajipe te oven permanentno buti ki pretpriza. Si suportirimo taro NGO HERA, sar kotor taro projekti.
- I socialo enterpriza Nega Plus, anθ-o nakhlo vaxt, kerdas buti e žuvlenqe katar e vulnerabilne familie, kodoeqe, dineas buti e žuvlānqe save sas viktime e violēncaqe anθ-o kher anθ-o ažutipen thay khereqo zutipen e phureder manušenqe. Thela 2017-bersh sas 15 romane zuvla andre andre ande utbildningar thay sas ande buchi ande Nega Plus. Bibahtake, akava socialno enterprizo na maj kerel buti.
- Jekh socialno företag anda Föreningen för utvärning e romengo, khaj si o gindo te den buchi romane djuvlan sar vårdgivare manushenge so si nasvae ando alžheimers thay te den buchi 10 romane djuvlan. Kodo kerdas kontribucia te keren pe inkluzia e Romane džuvljenge ande bukjako marketo thay socialo integracia ande lokalno komuniteta.

O čacutno gin e Romane džuvljengo save si butjarne ande socijalne enterprize, premal e arakhadimata katar intervjuja e reprezentanturenca katar socialo enterprize thay civilno amalipa, sar vi aver disponibilne date, si bipindžardo.

Trubul te ovel ramosardo kaj baro probemo si o sastipe e socialno biznismengo. Vareave katar e opral phendine socialo enterprize sas kerdine katar e civilo societatoske organizacie ande fremo katar jekh specifiko projekto. Palal so agorisajlo o projekto, i sastipen bašvareave endar sas jekh pharipe. Akana, neave katar e akharde socialo enterprize na si maj dureder, kodo si ke von na keren buti.

3. EVALUACIA TARO NIVELU E DZANIENQO BAŠ SOCIJALNO PRETPRIEMNIŠTVO

Funded by
the European Union

E ROMANE DJUVLENGE

Palal o žanipen thaj i informàcia pal-e koncèpturà baši socijalno ekonomia thaj o socijalno antreprenòria, e arakhadimata katar e fokus grupe kerde anθ-o šerutno projekto ROMANCE sikaven kaj na si dosta šukar xatjaripen thaj o prinžaripen so reprezentisaren o socijalno antreprenoria thaj i socijalno ekonomia. Buteder Romane džuvljija, bizo dikhipe e beršengo (maj terne/maj phure), asocirin o koncepto maj but e terminosa socijalno/socijalno thaj identifikuin e vareavo alegarutno, maj butivar finansijako alegarutno. Vareave endar asocirin o koncepto e vorbasa ekonomia, numaj pae si asociirime e finansikane dromenca te trajis, buti vaj bibučaripe. Von vi asocirin e te del pe vareavo ažutipen, suportò, love, etc., kana pe aver rig, aver dikhen o dujto kotor e terminosqo “ekonomia” sar o angluno šajdipen e koncèptosqo thaj definisaren o koncèpto sar ekonomikano sastipen, kodoeqe te si en finansikane šajutnimata te živdin, te si en buti vaj na thaj te den en jekh ekonomikano kontribucia.

Si klaro kaj o koncepto si phanglo e socijalno misijasa, numaj katar e perspektiva te el pe allegarutno thaj suportò katar vareko, thaj maj butivar si o them, o gavermento, o NGO vaj e humanitarno organizacia po drom te ažutil pe e manušen thaj e džuvljen save si ande rizika. Numaj, naj klaro hačaripe thaj hačaripe so si ekzaktno socialo entrepreneuripe. Si jekh bi-informàcia pal-e koncèpturà maškar sa e participànturà and-i fokus grupa bi te avel en eksepcia.

Sar vakardo, neave anketime manuša asociirinen o socijalno pretpriemnizaripe numa e konceptosa pretpriemnizacija, i.e. biznèsò baš te kerel profito, thaj asocirin e e profitosa, so sikavela kaj disave droma e Romane džuvlja na keren diferencija maškar tradicionalno, i.e. biznis-orientirimo pretpriemnizacija thaj socialno pretpriemnizacija. Kana si o pučipe pala familiariteto e socijalne enterprizengo, e Romane džuvlja našti te den egzamplo pala jekh socijalno pretpriza, odoeke si obviousno kaj von na džanen pala o koncepto thaj naj en informacije pala godova kaj e socialne pretprize keren buti ando them thaj kaj disave oendar inčaren vi Romane džuvlja. Sebepi o bipindžardipe taro koncepti, o Romane džuvlja na hačaren pe gatisardine te startuin neavo socijalno enterpriza odoeke so trubul oen dodatno treningo, kvalifikacie, numa thaj start-up kapitali. Paše savore oendar kamen te oven kotor katar jekh socialo enterpriza savi ka kerel pe katar vareko aver, thaj o angluno časò si finansijaki kompenzacia, kodoeqe, bašo živdipen, sar vi inklüzia anθ-o publiko živdipen, kodoeqe, o kontakto thaj i komunikacia e avere žuvljencar thaj avere manušenθar katar enqe thaj aver komunitèturà.

E romane džuvlja si en intereo te angažuin pe ko socijalno pretpriemnizacija, isi motivacija te angažirinen pe, numa premalo arakhadipa taro intervjuja e reprezentencar taro civilno amalipakere organizacije save kerde socijalno pretpriza, o majpharo kotor si te ačhon ko odova but vakti, soske adžikeren sigo rezultatia. Varekana jekh probemo pala astaripe e Romane džuvljengo ande socialne enterprize si diskriminacia ande maripe. Butivar arakhen pe e diskriminaciasa godoe kaj si kazura kaj e užitora katar sociae servisura/produktura či kamen te keren ko-operacia e Romane džuvljenca, so maj dur demotivirinel e Romane

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОРГАНИ

symplexis

diesis
network

džuvljen te ačhon ande socialo antreprenoriato.

- **Kana si o pučipe pala e džanglimata save si e Romane džuvlja thaj save potencijalno šaj te utilizin pe pala socialno pretprenemerija, von si:**

- Čačimata bašte arakhel pe i higiena anθ-e thana kaj bešen thaj anθ-e butāqe thana;
- Griža thaj sastipe, ažutipen thaj suportu baše nasvae, phure thaj slabi manuša (inkluziv o bikinipen/kinipen thaj keripe vareave butāqo sakodiveutno),
- Te šaj te kere xabe
- Traden šajutnimata
- Šivipen thaj šukaripen

Neave endar si en vi vareave šajutnimata ande:

- Servisura baš frizerura, šminka vaj kozmetika.

Trubul te phenel pe kaj vareave Romane džuvlja aba phiren po bipokinipeko allegarutno thaj zutimaske kursura save si organizuime katar jekh institucia pala phurengo legarutno.

3.1. SUGERIME TEME BAŠO ZURARIPE E ČHIVENQO THAJ KAPACITETURE E ROMANE DJUVLENGORO BAŠI SOCIALNO PRETPRIEMNIŠTVO

Prekal arakhadipa kotar e fokus grupe e Romane džuvljencar thaj intervjuja e reprezentanturenca kotar e organizacie save kerde socialno enterpriza, akala si identifikuime sar trubujipa jal teme save si trubujipaske baš vazdipe e kapacitaturengo e Romane džuvljengo baš socialno pretpriemnistvo:

- Te lačharel pe e šajutnimata baše tèknologia thaj e digitàlo (te žutil pe e digitàlo alava thaj te labārel pe e platforme online)
- Finansiàro šajutnipen (personalu thaj familiaqo finansiàlo menadžmento, finansiàlo planiripe)
- Te kerel pe fondura thaj te arakhel pe diferentne žanglimata bašfinansiripe
- O prinžaripen e egzistuime reursenqo vaj informàciaqo thaj o akceo k-i informàcia pal-e aktivo butāqe meurā thaj aver meurā save si en katar e institucie
- Lideripe thaj menadžmentoske šajutnimata, menadžmentoske šajutnimata
- CV xramosaripnaske šajutnimata
- Socialo entrepreneuripe, socialo ekonomia thaj socialo enterprize, inkluzivno socialo enterprizengi registracia, biznis planoski preparacia thaj gasave konceptura
- Komunikaciake šajutnimata, te kerel pe thaj te arakhel pe socialo kontakto thaj te kerel pe networko thaj te kerel pe partneripe e koegencar
- Marketing thaj promocija e produktengo thaj e servisurengo
- Vremako menadžmento

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОБИЗАРИ

symplexis

diesis
network

- Informacia pal-e šanse save si dino katar o formalo butäripen thaj i šajmata te ave anθ-o (themeko) sistemo
- Etika e butäqi (biznis), eementurä e etika e butäqi
- Sikavipe pae hakaja pe bukjako than, protekcija mamuj diskriminacija pe bukjako than, raportiribe pe diskriminacija
- Maj specifikane kursura save si en relacia neave šajutnimatenqe saven si en aba, sar so si: xabe, šivipen thaj šukaripen, avrutni čhib

Paše e specifična teme save si vakardine maj opre, trubul te ulaven pe sukceutne paramiče thaj praktike katar e Romane džuvlja save si aba kotor katar jekh socijalno pretpriža thaj/vaj kerdine jekh socijalno pretpriža, so ka avel lačo pala astaripe thaj motivacija majbut Romane džuvlja thaj čhaja te angažuin pe ande socijalno pretpriža. Vi, jekh lači praktika si o potencijalo te kerel pe jekh mentoring programo pe nivelo e šerutne thaj maj uče.

4.Referencie thaj aver materiälurä

- Nacionalno Strategia bašSocialo Enterprize (2021-2027), šaj te arakhel pe ko:https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2021/trud/Strategija_socijalni_pretprijatija_2021_2027.pdf
- Suporto baše socialo enterprize,<https://centarsp.mk/>

Funded by
the European Union

- Strategia bašo barjaripe e žuvlikane biznismenqo (2019-2023), šaj te arakhel pe ko: <https://shorturl.at/iUnCg>
- Ministeriumo baš Ekonomia thaj Buti, <https://www.economy.gov.mk/mk-MK/sektor-programi.nspix>
- Operativno Plano baš Aktivne Butaqe Programurā thaj Meurā thaj e Butāqe Marketosqe Servisura bašo 2025, šaj te avel dino anθ-o <https://shorturl.at/GvgOg>
- CEEDHUB, <https://ceedhub.mk/socijalni-petprijatija-info/>
- Itskoski M., Rajčić O. Bazaki studia pal-e socijalno enterprize anθ-i Makedonia, Nacionalo Konsilo e Ternengo 2022, šaj te arakhel pe ko: https://arno.org.mk/mk/proekti/osnovna_studija/
- Terne biznismenura, <https://mladipretpriemaci.mk/>
- Stojčeka B., Nikolić S. Jekh Legarutno baše terne save si en ideje baše tikne thaj bare biznisurā bašo socijalno paruvipen, Unia ternenge, Kruševo, 2017, šaj te arakhel pe ko: <https://raiseyouth.mk/reursi/>
- Introdukcija e Inovacienqi anθ-i Buti e Civilno Societētaqe Organizacienqi anθ-o Socialo Entrepreneurship, Metamorphosis, 2017, šaj te arakhel pe anθ-o: http://zipinstitute.mk/wp-content/uploads/2012/09/Socijalno-Pretpriemnistvo_FINAL-1.pdf
- Poenaković, R., ANALIZA E POLITIKENQI THAJ MASURENQE BAŠO BARAVIPEN E PREDPRENEURĀCIAQO THAJ BARĀIPEN E BUĀĀIPENQO AN-I REPUBLIKA MAKEDONIAQI - SPECIALNO FOKUSO BAŠI ROMANI POPULĀCIA - Nacionalo Centro bašinovaciaqo thaj enteprenoriālo barjaripe, Earning 2017, šaj te arakhel pe ko: <https://eprints.ugd.edu.mk/19190/>
- ĆIĆIPE BAŠO PREDPRENEURĀTO THAJ BUTI BAŠE TERNE (15-29 BERŠA, Civic Center Activum, šaj te arakhel pe ko <https://aktivum.org.mk/?p=892>
- Strategia baše inkluzia e rromenqi (2022-2030), šaj te arakhe ko: <https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/Strategija%20za%20inkluzija%20na%20Romite%202022-2030%2003-02-2022%20finalna%20verzija.pdf>
- Ilievski K., Kusinikova N. Socialo enterprize - jekh šansa bašbutāqi integrācia e vulnerabilne grupenqi, Asociācia bašo rodipen, e komunikacia thaj o barjaripe "Publiko" thaj "Konekt" 2016, šaj te avel la: <https://rcgo.mk/links/analizi-istražuvanja-povrzani-so-ovozmožuvachko-opkružuvanje-na-go/socijalnite-petprijatija-možnost-za-rabotna-integracija-na-ranlivite-grupi-2016/>
- Cvetanoska Panova V. Analiza pal-e socijalno enterprize sar jekh butāqo šanso baše Romane žuvlā, HERA - Asociācia pal-i sastipasqi edukacia thaj rodipen, 2020, šaj te arakhe ko: <https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2020/02/Research-on-Social-Enterprise-3.pdf>
- Jekh Legarutno baše socialo biznismenura, o projekto "Start it", "Continue it", Najora Team, Baki 2020, disponibilo ko <https://www.salto-youth.net/tools/toolbox/tool/guideline-for-social-entrepreneurs.3174/>
- Manual baše socialo biznismenura save den zor e ternenge te keren buti save si en impakto, APPRENTIS D'AUTEUIL - Francija ARNO Republika Nordutni Makedonia

Funded by
the European Union

Roma Resource Center
Ромски Ресурсен Центар
Romano Resursno Centro

ЗДРУЖЕНИЕ ИНИЦИАТИВА
ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ
ОД ШУТО ОБИЗАРИ

symplexis

diesis
network

SCOALA DI VALORI - Rumunia VIKO - Litvania ZNANJE NA DJELU - Kroatia, 2022,
disponibilo ko <https://arno.org.mk/news/youcanbe-handbooks-for-social-entrepreneurs/>

